

MARUZSOVÁ ŠEBOVÁ, Katarína: KONTÚRY PRÓZY SLOVÁKOV V MAĎARSKU. DOLNOZEMSKÁ TRADÍCIA V SÚČASNEJ SLOVENSKEJ PRÓZE V MAĎARSKU. Nadlak : Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2013. 228 s.

Posudzovať literatúru Slovákov v Maďarsku, Srbsku, Rumunsku či širšie v dolnozemskejších súvislostiach nie je jednoduché už vzhľadom na jej pozíciu voči majorite a na jej situovanie do celonárodného kontextu. Nie je iste produktívne glorifikovať všetko, čo vzniklo v minorite, ale diela slovenských spisovateľov v maďarskom prostredí nemožno ani ignorovať ani nivelizovať. Podobne ako by sa nemali písať dejiny napríklad ženských autoriek bez poznania textov ich mužských „kolegov“, nedá sa hodnotiť ani literatúra menšiny mimo širších súvislostí, v tomto prípade bez vnímania (materskej) slovenskej a maďarskej (rumunskej či srbskej) kultúry. Otázky vznikajú aj pri vymedzení termínov dolnozemska literatúra a tradícia, zohľadňujúcich špecifiká tvorby autorov tvoriacich „na južných končinách historického Uhorska, tradične nazývaných Dolná zem“ (s. 9). Zároveň však vývin literatúry v Srbsku, Maďarsku a Rumunsku závisel (od rôznych) spoločenských a kultúrnych podmienok, najmä od národnostnej politiky v jednotlivých štátoch po rozpade monarchie. Maruzsová Šebová preto charakterizuje dolnozemska literatúru presnými slovami Michala Harpáňa ako „singulár v pluráli“ alebo aj prostredníctvom Petra Andruška ako „podobnosť v odlišnosti“ (s. 10). Dolnozemske sú podľa autorky „hornouhorske slovenske tradície, prinesené prvými kolonistami do novej domoviny (ľudová slovesnosť, ľudové zvyky a poverky, viera, jazyk, historická pamäť, vedomie spolupatričnosti, postoj k životu, etické zásady, náboženské písomné pamiatky), ktoré možno vnímať ako východisko postupne sa formujúceho dolnozemskeho kultúrneho vedomia“ (s. 11). Maruzsová Šebová pripomína tiež otvorenosť slovenských kolonistov voči iným kultúram, ako príklad uvádza Slovenský Komlôš, v ktorom sa prelinajú prvky slovenskej, maďarskej, židovskej a rómskej kultúry (v tomto zmysle možno interpretovať i román Pála Závada *Milota*). V neposlednom rade sa v monografii „po prvýkrát objavujú spoluprotvorcovia píšuaci po slovensky a Pál Závada, čo môže podporiť hru textov, vzájomne sa dopĺňajúcich a navzájom na seba pôsobiacich“ (s. 8).

Prístup Kataríny Maruzsovej Šebeovej k problematike prózy Slovákov v Maďarsku je citlivý, jemný a výrazne textový, (post)štrukturalistický, no najmä akcentujúci umelecké i vývinové hodnoty. Bádateľka sa pokúša znovu čítať aj staršie prozaické texty a odhaliť „nové, doteraz skryté, tradičnými interpretačnými postupmi neodhalené významy a súvislosti analyzovaných diel“ (s. 8). Takýmto aktualizovaným, vlastným pohľadom na jednotlivé prózy chce podnieť záujem o literatúru slovenských spisovateľov v Maďarsku i kreativitu ďalších potenciálnych tvorcov. Maruzsová Šebová sa v monografii o súčasnej slovenskej próze nemôže vyhnúť literárnej histórii, ale primárna je tu interpretácia konkrétnych diel založená na znalosti literárnej teórie, relevantné je tiež literárnokritické hodnotenie textov. V naznačenom smere autorka podrobne mapuje literárnu situáciu Slo-

vákov v Maďarsku, sumarizuje doterajšie poznatky o nej, zároveň však presne poukazuje na viaceré limity analyzovaných próz.

V úvode publikácie Maruzsová Šebová nadväzuje na doterajší výskum dolnozemskej literatúry, predovšetkým na práce Petra Andrušku, Dagmar Márie Anoca, Michala Harpáňa, Michala Babiaka či Anny Divičanovej, ale rozširuje ich o vlastné zistenia. Ak by sa nám v súčasnosti zdalo úsilie spisovateľov vytvoriť román alebo formovať národnú identitu prostredníctvom (literárneho) jazyka anachronické, nemožno spolu s bádateľkou nepripomenúť, že literatúra Slovákov v Maďarsku sa formuje len niekoľko desaťročí. V roku 1955 vychádza zborník umeleckých i vedeckých textov *Hrušky mamovky Špiakovej*, až v roku 1978 je publikovaný zborník debutujúcich autorov *Výhonky. Hrboľatá cesta*, prvý slovenský román v Maďarsku od Pavla Kondača (1984), by sa tak dal (paradoxne) čiastočne porovnávať s Bajzovým *René mládenca príhody a skúsenosti* (1783), uvedomujúc si až zarážajúci časový posun medzi vznikom oboch diel. Je však otázne, či možno hodnotiť Kondačov román takýmto spôsobom, t. j. bez porovnania so súdobými románmi v slovenskej literatúre (napríklad s *Agátmi* od Ladislava Balleka z roku 1981, *Tisícročnou včelou* od Petra Jaroša z roku 1979 či historickým románom Jána Johanidesa *Marek koniar a uhorský pápež* z roku 1983). Spolu s autorkou sa tiež možno pýtať, čo „hovorí dnešnému čitateľovi román *Hrboľatá cesta*?“ (s. 107). Na druhej strane treba zohľadniť špecifické podmienky formovania sa minoritnej literatúry, vývinový kontext. V tomto zmysle Maruzsová Šebová oceňuje viaceré novátorské počiny, prvolezectvo autorov v istej oblasti, či už je to vytvorenie uvedeného románu, využitie netypickej postavy umelca v poviedke Andreja Medveda *Zem je príťažlivá* alebo uplatnenie postmoderných postupov v tvorbe Pála Závalu, čiastočne tiež Oldřicha Kníchala či Márie Fazekašovej.

Maruzsová Šebová si v uvedenom smere uvedomuje zásluhy tvorcov pri formovaní národnej identity, no vníma tiež prevahu ideológie či tézy nad estetickou. V Hrivnáčkovej novele *Chlapci zo slepej ulice* preto reči protagonistu „*pôsobia vyumelkované a vykonštruované, odporujú detskej mentalite, ved' deti v jeho veku (12 – 14 rokov) nemajú vedomstné a psychické predpoklady na to, aby sa tak fundovane vedeli vyjadriť o chúlостivých otázkach menšinovej identity a vôbec, aby pred hrou uprednostnili filozofovanie nad abstraktnými otázkami súvisiacimi s minulosťou*“ (s. 34 – 35) a ďalej: „*V dôsledku toho, že autor svoje tézy v texte podoprel všetkými možnými spôsobmi, hoci aj na úkor umeleckej kvality, táto časť svojim romantizujúcim podfarbením pôsobí cudzo a nezapadá organicky do dejovej línie novely*“ (s. 37). Podobne ako v slovenskom romantizme (nielen tento) slovenský prozaik presadzuje národnobuditeľské ciele, ktoré však v 20. storočí môžu pôsobiť anachronicky. Zatiaľ čo romantické texty znovu čítame ako uzavretú kapitolu národných dejín, próza Slovákov v Maďarsku svojím spôsobom ešte len otvára vlastnú etapu, čo ďalej sťažuje jej hodnotenie.

Texty slovenských autorov v Maďarsku Maruzsová Šebová komparuje s dielami zo slovenskej či svetovej literatúry: nachádza paralely, no i diferencie medzi prózou Petra Jaroša *Tisícročná včela* a Závadovým románom *Milota*; postmoderné postupy v tvorbe Pála Závalu či Márie Fazekašovej uvádza do kontextu diel Pavla Vilikovského alebo Vítazoslava Hronca; Valkánove postavy porovnáva s Chrobákovými, ale tiež Tajovského protagonistami; problematiku otcovstva a synovstva v próze Zoltána B. Valkána vníma na

pozadí textov I. S. Turgeneva, M. Kukučina, V. Šikulu, G. Vámoša, P. Esterházyho; motív dobývania kníh v Knichalovom krátkom románe *Kráľovstvo z iného sveta* paralelizuje s udalosťami v Ecovom texte *Meno ruže* a podobne.

Neodmysliteľný a cenný je interdisciplinárny prístup autorky ku skúmanej téme: Maruzsová Šebová využíva nielen poznatky z literárnej vedy, ale tiež z etnografie, sociológie, (socio)lingvistiky, filozofie, histórie či umenovedy. Jej čítanie textov sa tak rozširuje o zaujímavé pasáže týkajúce sa napríklad kulinárstva v tvorbe Zoltána B. Valkána, teda o konkretizáciu motívov vína a jedla, ktoré autorka posudzuje ako rituály stravovacích obradov s ich symbolickou funkciou, a to aj v kresťanskom hodnotovom kontexte. Maruzsová Šebová tiež konštatuje, že motívy stravy a pitia môžu mať „významotvornú funkciu. V literatúre to nie je zriedkavý jav. Napríklad v Jarošovom románe *Tisícročná včela je veľký dôraz na epizódach jedenia a pitia. V maďarskej literatúre Gyula Krúdy vynikal v tematizovaní kulinárskych radostí, keď v postave Szindbáda vytvoril ozajstného hedonistu, sukničkára a maškrtníka. Treba spomenúť aj Pála Závadu, ktorý vo svojich románoch podáva opisy typických komlóšskych jedál“ (s. 77).*

Objavné je takisto autorkino vnímanie genderových stereotypov v textoch mužských autorov a žien-spisovateliek. V tomto zmysle Maruzsová Šebová interpretuje rekvizity z minulosti (truhlicu, sedliacku posteľ, pec, kozub, sporák, ručníky, vyšívané lebehy a iné) v tvorbe Ildiky Fúzikovej ako nositeľky ženských atribútov. Podobne v románe Pála Závadu *Jadvinin vankúšik* predstavuje vankúš na jednej strane femininny symbol, na strane druhej sa naň v postmodernom diele navrstvujú ďalšie významy: vankúšik zastupuje samotnú protagonistku, nešťastné manželstvo, Ondriša, duchovné dedičstvo predkov či text samotný. Takisto v Kondačovom románe vníma bádatelka rodové problémy: jeho „ženské postavy zostávajú vo vedľajšej pozícii, čo im prislúcha v uzavretej, patriarchálnej rodine. Vystupujú v úlohe matky-manželky, ktorej údelom je starať sa o domácnosť, o rodinu a znášať ťarchy života spôsobené chudobou, sociálnou, občianskou a národnostnou nespravodlivosťou v dobe Horthyho režimu“ (s 115).

Sympatické na čítaní Kataríny Maruzsovej Šebeovej je, že si kladie viaceré (i pre čitateľa inšpiratívne) otázky a svoje analýzy ponecháva otvorené, v postštrukturalistickom chápaní, v ktorom každá z alternatív môže byť pravdivá. Tak, ako sa miešajú znaky jednotlivých kultúr v textoch dolnozemskej autorov, aj autorka obohacuje doterajšie konkretizácie o nové významy. Katarína Maruzsová Šebová si zachováva potrebný literárnoviedný odstup, ale zároveň prejavuje citlivú empatiu voči textom, ktoré interpretuje.

Marta Součková

Prof. PhDr. Marta Součková, PhD.
Filozofická fakulta
Oddelenie slovakistiky
Univerzita v Novom Sade
Dr. Zorana Djindjića 2
21000 Nový Sad
Srbsko
e-mail: martasouckova@gmail.com